

Szárny és teher : ajánlás a nevelés-oktatás rendszerének újjáépítésére és a korrupció megfékezésére / [közread. a] Bölcsék Tanácsa Alapítvány. – [Budapest] : Bölcsék Tanácsa Alapítvány, 2009. 219 p.
ISBN 978-963-06-8634-1

Az ország szárnya és terhe

„Az oktatás mind az egyén, mind az egész nemzet számára a legfontosabb kitörési esély.”

2010. január 29-én délelőtt 10 órára *Sólyom László* köztársasági elnök úr a Sándor-palotába könyvbemutatóra invitálta a hazai sajtó képviselőit. Amint bevezetőjében elmondta, a könyv előszavában leírta „Magyarországon a köztársasági elnöknek eleve kevés lehetősége van arra, hogy az ország alapvető problémáiba operatív módon beleszólhasson. A törvények megvétózása legfeljebb utólagos korrekciókra alkalmas. A jövőt illetően beszédekre és szimbolikus aktusokra van utalva.” (5. p.) Ha tehát az elnök az ország és a nemzet fontos ügyeiben ennél hatékonyabban kíván megnyilvánulni, akkor annak egyetlen módja független személyek és testületek munkáját, állásfoglalását kérni.

Ebből az alapvető dilemmából született meg a jelzett januárvégi napra a SZÁRNY és TEHER című kötet. Az előkészítő munkálatokat a köztársasági elnök által felkért Bölcsék Tanácsa irányította, melynek tagjai *Csermely Péter* professzor, a hálózatok és a stressz kutatója, *Fodor István* mérnök, az Ericsson Magyarország alapítója, *Eva Joly*, a Franciaországban nemzeti hősként tisztelt, korrupciós ügyeket felderítő EP-képviselő, valamint az euro atyja, a nemzetközileg elismert közgazdász, *Lámfalussy Sándor*.

A könyv szövegeinek végleges formája egy hosszú folyamat eredménye: 2008 októberében a Bölcsék Tanácsa felkérése nyomán egy-egy munkabizottság jött létre. Az alaptanulmányok szerzőinek, a végső szöveg megformálóinak egybehangzó meggyőződése szerint, amint azt a könyv több kiemelt helyén (összefoglaló, előszó, hátsó borító), megfogalmazták: „Minden társadalomra, közösségre igaz, hogy jövője elsősorban oktatási rendszerétől függ. Egy széles támogatottságot élvező, szakszerű és attraktív oktatási program a jövőbe vetett reményeknek Magyarországon is SZÁRNYakat adhat....A korrupció ezernyi formája az ország működésére és fejlődési lehetőségeire súlyos TEHERként nehezedik.”

A két radikálisan különböző témakör helyzetfelmérő és javaslatokat megfogalmazó tanulmányának egyetlen kötetű szerkesztését egyedül országunk jelenlegi (2009 végi, 2010 eleji), súlyos állapota teszi indokolttá. Talán érthető, ha a Könyvtári Figyelő

hasábjain, e könyvből kizárólag a hazai nevelés-oktatás rendszerének újjáépítésével, azon belül is kiemelten az olvasás ügyével kapcsolatos, számunkra legfontosabb elemeire összpontosítunk.

A szóban forgó mű természetes módon vállalja, hogy egy tágabb körű szakmai diskurzus folytatása (Szent István Terv, VII. Nevelésügyi Kongresszus ajánlásai, Zöld könyv), következő láncszeme, a korábbiak kiegészítője, korrekciója, a gondolati építkezés következő lépcsőfoka.

Indításként az írásmű struktúrájáról ejtsünk szót. A jó 70 oldalnyi, töredékesen még nemzetközi kitekintést is tartalmazó helyzetelemzés teremti meg a későbbi, csaknem 30 oldalnyi következtetések, javaslatok szilárd és reális alapjait. Milyenné is lehetne/kellene válnia 2020–2030-ra a magyar iskolarendszernek, ha valóban ismét emelkedő nemzetként szeretnénk megjelenni Európában? Végül egy 6 oldalas összefoglalással (célkitűzések, megőrzendő értékek és átalakítandó elemek, a célok megvalósítási sorrendje), köszönnek el a szerzők. Már itt kettős figyelmeztetéssel kell élnünk: a) A kiadvány ismereteink szerint nem került könyvesbolti forgalomba. A köztársasági elnök honlapjáról (www.keh.hu) a Bölcsék Tanácsa menüpontra kattintva részben a letölthető változathoz jut az érdeklődő, s egyúttal a könyvet megalapozó háttér tanulmányokat ismerheti meg, illetve megrendelheti annak nyomtatott formáját, amelyben viszont a háttérelmzések többnyire csupán töredékesen, lábjegyzetek formájában villannak fel.

b) Már a mű alcímében megjelenő, következetesen ismétlődő nevelési-oktatási rendszer szókapcsolat jelentőségteljes, mert a nevelés félreérthetetlenül elsőbbséget élvez, továbbá a tárgyalás következetesen mindig a bölcsödéktől a felsőoktatásig terjed. Mi több, kiemelt hangsúllyal, a mindezeket megelőző családot tartják a szerzők általában a társadalom, jelesül a nevelés, az oktatás elsődleges, legfontosabb alapintézményének. Ennek elfogadásából viszont megkezdhetetlen következtetések fakadnak: a család az iskola (és minden más gyermekintézmény), kiemelten fontos partnere, a gyermeknek szánt

segítség döntően a család közvetítésével válik igazán hatékonyvá. S amit talán a legsúlyosabb megállapítások egyike tartalmaz, az utóbbi évtizedekben radikálisan romlott a gyerekek nevelhetősége, oktathatósága. Ennek háttérében pedig egyértelműen a családokat mélyen érintő dezintegrációs folyamatok állnak. Mind több a házasságon kívül született, illetve az elvált szülők gyerekeinek száma, nagyobb az arányuk, holott a gyermek optimális érzelmi és intellektuális fejlődésének elsődleges feltétele a tartós, szeretetteljes felnőtt-gyerek kapcsolatok rendszere, ahol óhatatlanul szükség van az apai, férfias, követelő és az anyai, nőies, mindig elfogadó, támogató, feltételek nélküli szeretetre, gesztusokra, konfliktusmegoldó stratégiákra.

Közgazdászoktól hosszú évtizedek óta tudjuk, hogy az adott ország gazdasági teljesítménye kevésbé az ott található ásványkincsek gazdagságától, sokkal inkább a népesség iskolázottságától, kultúrájától, tanulékonyosságától, normakövető magatartásától, megbízhatóságától, szorgalmától, találékonyságától, alkotókészségétől függ. (Lásd a Trianon utáni gyors konszolidációt!) Innen nézve teljesen jogosnak tűnik már a bevezetőben megfogalmazott tételmondat, miszerint „*Hazánkban nem a térség legolcsóbb, hanem a leghatékonyabb nevelési-oktatási rendszerét kell létrehozni a következő 10–20 évben.*” (15. p.)

Miközben az utóbbi nyolc év alatt több mint 20 ezer pedagógus állása szűnt meg, 1500 oktatási intézményt zártak be, csak részben valós okok miatt, hiszen 1976 óta évről évre kevesebb gyerek születik hazánkban, de jelentős mértékben egyszerű forráskivonás áll a történesek háttérében. Eltömegesedett, kevéssé felkészült, gyengébben motivált, nagyobb létszámú a közép- és a felsőfokú oktatás, s az oktatókra nehezedő terhek növekedésével sem az anyagi megbecsültség mértéke, sem a pedagógusképzés színvonala nem tartott lépést. Minden kétséget kizáróan a krízis félreérthetetlen jele a pedagógusverések számának gyarapodása. Hol vannak a nagy számban „kaput, falat döngető”, iskolába vágyó, kulturálisan domináns pedagógusok,

akik eredeti ambíciójuk, képzettségük, várható anyagi biztonságuk tudatában nevelnék, oktatnák az ifjúságot? A mai magyar valóságban – az iskolarendszerben hűséggel megmaradóknak – sokkal inkább a szellemileg, erkölcsileg, anyagilag megalázott, kiszolgáltatott életformát kell választaniuk.

„Az oktatás sikerének kulcsa a megbecsült, motivált, kiváló pedagógus, a pedagógus utánpótlás, valamint a pályán lévő pedagógusok munkája minőségének és megbecsültségének növelése.” – szól a javaslatok legjelentősebb tételmondata. A tartalom radikális jellege a kifejtésben válik világossá. Kimondva, kimondatlanul a finn példa lebegett a szerzők előtt, amikor már a pályára jelentkezőket is a középiskolai elitből érkezőként képzelik, tervezik. Ösztöndíjak, a pedagógiai alkalmasság vizsgálata, tiszteletet parancsoló jövedelmek, differenciált pedagógusértékelés, megbízhatóan magas színvonalú pedagógus-továbbképzés, ahol nem meglepő, ha a legkisebb gyerekekkel foglalkozó pedagógusok jövedelme magasabb, mint a felsőoktatásban dolgozó kollégáké. Ebben a keretben a nevelést, az oktatást normaközvetítésnek, értékek átadásának, értékőrzésnek, értékteremtésnek nevezik, s nem szolgáltatásnak. Ezekben az intézményekben ismét be lehet majd menni a kapun délutánonként, s lesznek üres termek, jókedvű, teljesítménymotivált pedagógusok a szakkörök, a diákszínjátszás, az iskolaújság és sok egyéb közösségi tevékenység feltámasztására.

Ismét szó szerinti idézet: „*tanárképzés mint elitképzés; osztatlan, nem bolognai rendszerben*” (125. p.) Tegyük hozzá, kétszakos tanárképzés! Hiszen országunk, iskolarendszerünk nagyságrendje miatt az egyetlen diplomával rendelkező tanárok többsége nem kaphat elegendő óraszámot, egyszerűbben szólva, nem jut főállású munkahelyhez. S ettől a pillanattól kezdve már hazai pályán mozgunk. Jót tett-e a könyvtárosképzésnek a bolognai rendszer szolgái átvétele? Amikor a három egész tanévet, a BA-fokozatot megszerző könyvtáros nem kaphat iskolai könyvtárosi státuszt, ellenben, ha a fizikatanári diplomával már állásban lévő kol-

légája a hiányzó óraszámok miatt erre a státusra már sikerrel pályázik, mert neki elegendő csupán öt könyvtárosi kredit megszerzése? Talán még sokan emlékeznek a jó két évtizede lezajlott hosszú csatározásra, mikor is az iskolai könyvtáros (szertáros, raktáros), státusból *könyvtáros tanárrá* lettek oktatási intézményekben dolgozó, kétszakos kollégáink, akik a könyvtárosság mellett saját tárgyuk sikeres tanításával tudtak szakmájuk egészének megbecsülést, a tantestületen belüli, jogos elismerést, egyenrangúságot szerezni.

Nehogy félreértés támadjon! Ebből a kötetből nem a teljes bolognai folyamat tagadása, elutasítása következik, de részleges korrekciója feltétlenül! Jó lélekkel mondhatjuk „Nostra res agitur!” A mi ügyünkről is szó van! Az ilyen irányú, részletes javaslatok kimunkálása leginkább a képző intézményektől várható, de a szakma egészének érintettsége, tehát az artikulált állásfoglalások kidolgozása, a hatékony érdekvédelem elháríthatatlanul közös feladatunk. Íme, itt az alkalom!

Képtelenség lenne egy könyvtári szakfolyóirat hasábjain részletesen bemutatni a kötetben megfogalmazott láttelek és következtetések tömörített sorát, amelyek nevelési-oktatási rendszerünk teljes skáláját magukba foglalják. De legalább a címszavak felsorolásával keltsük fel az érdeklődők figyelmét! Amint fentebb jeleztük a tematikus rend sarokköve a pedagógusok elismertségének növelése, hivatástudatuk elmélyítése, majd a Szárny és teher című könyvben található sorrendet követve:

- az iskolai közösségek és értékrend megszilárdítását segítő program,
- a szakképzés megújítása,
- a felsőoktatás megújítása, (a felvételi követelmények emelése),
- az oktatás vezetőinek kiválasztását és képzését segítő program,
- az érettségi rendszerének átalakítása (választható tárgyak csökkentése, választhatóan kötelező természettudományos tárgy),
- a természettudományok oktatását segítő program (fordulat a kísérletezve oktatásban, termé-

- szettudományi érettségi tárgy),
- a művészeti és az egészséges életmódra nevelést segítő program,
 - kollégiumi nevelési program,
 - a nemzetstratégia kiemelt részeként hosszú távon kiszámítható nevelésügyi politika,
 - független értékelési rendszer a közoktatásban és a felsőoktatásban,
 - az iskolák irányítási rendszerének átgondolása + a minőséget ösztönző új oktatásfinanszírozási rend (nagyobb önállóság a legjobbak számára + célzott fejlesztés a lemaradóknak),
 - rendszerszemléletű fejlesztéspolitika a határon túli magyarság oktatásának segítésében.

Végezetül a vázlatos, kulcsszavakra szűkített felsorolás helyett, legalább néhány bekezdés erejéig, hadd térjünk vissza a kötet talán legegységesebb, legkövetkezetesebben tárgyalt témájához, a kisgyermekkor, a beszéd, a gondolkodás, kiemelten az olvasás és az írás tanításával, tanulásával kapcsolatos tételekhez. *„A kisgyermekkel foglalkozó pedagógusok az egész oktatási rendszer legfontosabb szereplői”*. (46. p.) Nyomban a család után – tegyük hozzá nyomatékkal! Legyen most elegendő csupán azt hangsúlyoznunk, hogy az óvoda és az alsó tagozat legkiválóbb pedagógusai által alkalmazott játékos, kreatív fejlesztő technikák, a gyermekcentrikus bánásmód hatását rendkívül kívánatos volna már végre a felső tagozatban, valamint a közép- és felsőoktatásban dolgozó kollégák gyakorlatában is észlelnünk. (A kontraszt valóságos, a számok nyelvén is kimutatható létezéséhez most csupán a 9 évesek (PIRLS), és a 15 évesek (PISA), szövegértési, matematikai és természettudományos eredményeiben, az alsó tagozatosok javára mutatkozó eltérésekre utalunk.)

Az előttünk fekvő dokumentumban sikerült elkerülni az infokommunikációs eszközök ismeretének és használatának divatos túlhangsúlyozását. Az információkeresés és -találás fontosságát alapvetésként kezelik, s nyomban az új információk mérlegelő értékelését, a régi és új elemek érvényes tudássá alakítását állítják gondolkodásunk középpontjába. Képernyőn, papíron szövegeket kell olvasniuk, az élőbeszédet vagy a hanghordo-

zókön rögzített beszédet kell a maguk számára jelentéssel felruházni, értelmezni, végső soron reflexiókkal kísérve saját ismeretrendszerüket gyarapítani. *„Az olvasási készség és a szövegértés szintjének növelésében a családok, a könyvtárak és az iskolák együttműködésének kiemelt szerepe van”*. (47. p.) Mint hangsúlyozzák, a szövegértés egyik rendkívül fontos előkészítő eleme és egyúttal következménye az otthonról hozott, valamint a nevelési-oktatási folyamatban átadott közös történetek megismerése. Ezek a magyarságot és (közép)-európaiságot tudatosító, közös történetek különösen fontos közösségképző erők egy széteső, erősen individualizálódott, mai magyar társadalomban.

„Az olvasáskészség javításának ossztantárgyi jellegét többek között a jó iskolai könyvtárostánár és a jól felszerelt iskolai könyvtár garantálja” – szól a másik betűhív idézet. (94. p.) Véleményük szerint az olvasás és szövegértés fejlesztése ossztantárgyi feladat. Fontos azoknak az érdeklődést keltő, az olvasást megkedveltető, közös családi, iskolai, könyvtári programoknak a támogatása, terjesztése, amelyekben a könyvtár mint a tudás és a közösségi öröm forrása jelenik meg.

A mégoly rövidre fogott ismertetés sem zárulhat kritikai megjegyzés nélkül. Értjük a helyzetelemzés – javaslatok megfogalmazásának kettős logikáját. Mégis egy-egy nyelvi és teljes mértékben kívül álló szakmai lektor segítségével bizonyára elkerülhetők lehettek volna a felesleges ismétlések, illetve ezekkel egy időben az inkoherens, belső ellentmondásokat tartalmazó elemek.

Végzőként, talán a recenzió töredékes jellege és a kritikus megjegyzés ellenére is hiteles gesztus marad az oktatás, a könyvtárügy, egyszerűbben szólva az ország jövőjén töprengő kollégák jóindulatú figyelmébe ajánlani ezt a szerény könyvet. Egy hosszabb út megépítése rendszerint a jelzőkarók kitűzésével kezdődik. Lássuk, merre is tartunk!

Nagy Attila